

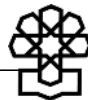
آسیب‌شناسی فرهنگی - اجتماعی

خدمت نظام وظیفه در ایران (۱)

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۵	مسائل اجتماعی ناشی از صورت کنونی خدمت وظیفه عمومی در ایران
۲۳	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۴	منابع و مآخذ

آسیب‌شناسی فرهنگی - اجتماعی خدمت نظام وظیفه در ایران (۱)

چکیده

در این گزارش به ارائه شرحی از آسیب‌های فرهنگی - اجتماعی خدمت نظام وظیفه در ایران پرداخته شده است. به‌منظور بررسی مسائل اجتماعی ناشی از وضعیت کنونی خدمت وظیفه عمومی در ایران ابتدا سربازی را از منظر جوانان به‌عنوان مخاطبان اصلی مورد اشاره قرار داده‌ایم. با توجه به مجموعه شرایط موجود می‌توان از تبدیل سربازی از یک وظیفه عمومی به‌عنوان مانعی بازدارنده در منظر جوانان یاد کرد. همچنین پس از ارائه چشم‌انداز سربازی از منظر خانواده‌ها به‌عنوان یکی از پایه‌ای‌ترین عناصر نظام اجتماعی، فرصت‌ها و تهدیدهای خدمت وظیفه از این منظر مورد اشاره قرار گرفته است که با توجه به مجموعه نگرش‌های حاکم می‌توان از تبدیل سربازی به یک مقطع مبهم در منظر خانواده‌ها یاد کرد. بررسی سربازی از منظر تحقق اهداف نهادی بخش دیگر این گزارش است که طی آن به نسبت «سربازی و تکالیف نظامی» و «سربازی و هویت اجتماعی» نظر داشته‌ایم. هویت اجتماعی سربازی از طریق تأثیر آن در:

الف) تثبیت فرآیند نظم‌پذیری،

ب) انتقال ارزش‌ها و هنجارهای انقلاب اسلامی به سربازان مورد توجه قرار گرفته است. تأثیر کارآمدی نظامی سربازی نیز از طریق مطالعه هزینه - فایده صورت‌گرفته کنونی سربازی در پیشبرد وظایف و مأموریت‌های نیروهای مسلح جمهوری اسلامی

ایران مد نظر بوده است.

در نهایت، سربازی از منظر تبعات اجتماعی با تکیه بر:

- تأثیر سربازی بر ازدواج،

- تأثیر سربازی بر ایجاد رضایتمندی جوانان مورد تتبع واقع شده است.

سرانجام آسیب‌شناسی صورت کنونی خدمت وظیفه عمومی در خلال نیازهای

جدید و روح جهاد، ما را به سه رویکرد اصلی رهنمون گردید:

۱. ارتقای کیفیت و بهبود مدیریت نیروی انسانی در سازمان‌های نظامی و انتظامی،

۲. ارتقای کیفیت زندگی سربازان و بهبود جایگاه اجتماعی ایشان،

۳. احیای تصویر جهادی سرباز.

مقدمه

یکی از شئون مهم نظام اسلامی، برقراری نظم و امنیت در جامعه و نیز پاسداری از مرزهای بلاد اسلامی، در برابر دشمنان و مهاجمین است. مهمترین نهادهایی که این مأموریت را برعهده دارند، سازمان‌ها و ارگان‌های نظامی و انتظامی هستند (دری‌نو گورانی، ۱۳۸۰: ۸). با عنایت به شرح وظایف و کارکردهای این نهادها در جمهوری اسلامی درمی‌یابیم که یکی از ارکان تحقق این هدف «سرباز» است.

قانون خدمت وظیفه عمومی همه اتباع ذکور خود را مکلف کرده است تا مبتنی بر سیستم نظام وظیفه عمومی، دو سال از عمر خویش را در این نیروها بگذرانند. کسانی که در این قالب در خدمت نیروهای مسلح قرار می‌گیرند، «سرباز وظیفه»

خوانده می‌شوند (نظری‌زاد و دیگران، ۱۳۹۰: ۶۰). خدمت وظیفه به‌تبع مقتضیات قانونی و نیز به‌دلیل نوع ساختار و مکانیسم اجرایی آن، دارای ویژگی‌ها و مسائلی است که می‌تواند توجه قانونگذاران، کارگزاران اجرایی و پژوهشگران را به‌خود جلب کند. ویژگی‌هایی چون جوانی سربازان وظیفه، وارداتی بودن ساختار نظام وظیفه، عدم تناسب معنایی و محتوایی آن با بقیه ساختارهای برآمده از نظام اسلامی و جامعه ایران، معضلات و مسائلی را پدید آورده است.

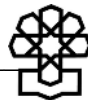
مسائلی از قبیل ایجاد نارضایتی در میان جوانان، اخلال در تشکیل خانواده، بروز آسیب‌های اجتماعی نظیر غیبت و فرار از خدمت سربازی، بزهکاری، رواج ناهنجاری‌های اخلاقی و عقیدتی، بازدهی و بهره‌وری پایین سربازان وظیفه، هویت اجتماعی تخریب شده و... از مهمترین این مسائل به حساب می‌آیند (ر. ک: فرهی بوزنجانی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۱۵ - ۱۱۷).

نشانه‌هایی چون حجم انبوه گزارش‌های رسانه‌ای (اعم از مطبوعات و منتشره در رسانه‌های دیداری و شنیداری) پیرامون مسئله سربازی، معافیت‌ها و حواشی اجتماعی آن و نیز مراجعات مکرر خانواده‌ها و مشمولین به سازمان وظیفه عمومی را می‌توان ناشی از وجود نگرانی‌هایی درباره سربازی برای بسیاری از پسران جوان و خانواده‌های ایشان دانست. گستردگی ابعاد این پدیده حاکی از آن است که اگر توجه همه‌جانبه‌ای از سوی مسئولین به این مسئله صورت نگیرد، پیامدهای منفی متعددی چون زیر سؤال رفتن کلیت نظام وظیفه عمومی و سربازی به‌عنوان یک وظیفه دینی و ملی و پدید آمدن ذهنیت منفی نسبت به نیروهای نظامی و انتظامی و حتی کلیت نظام سیاسی جمهوری اسلامی، به‌سبب تجربه ناخوشایند افراد از دوران سربازی را

به دنبال خواهد داشت (ر. ک: جلیلی کامجو و جلیلی کامجو، ۱۳۹۱).

تاکنون در جهت پاسخگویی به مسائل سربازی از منظرهای متفاوت اجتماعی، سیاسی و نظامی چاره‌اندیشی‌های گوناگونی در قالب کارهای پژوهشی و تصویب قوانین صورت گرفته است. راهکارهایی چون حذف خدمت و وظیفه با توجه به تجربیات کشورهای دیگر، کاهش طول دوره سربازی، طرح خرید خدمت سربازی، جایگزینی آن با طرح‌های دیگری مثل گردان‌های عاشورا، اصلاح و تعدیل وضع موجود و... نمونه‌هایی از این پاسخ‌ها بوده‌اند که به نظر می‌رسد هیچ‌یک به‌عنوان راه حل اساسی و منطقی، در میان مسئولین نظامی و امنیتی و مدیران اجرایی مقبولیت نداشته و ضمانت اجرایی نیافته‌اند. شاید بتوان گفت مهمترین عاملی که به شکست هریک از این راه‌حل‌ها انجامید، شناخت غیرتاریخی و تصور خلق‌الساعه بودن مسائل سربازی است؛ نگاهی که سبب شده مسئولین به جای آسیب‌شناسی منظومه‌ای و توجه به ریشه‌های مسئله‌ساز بودن سربازی تنها با عوارض سطحی و ظاهری آن درگیر شوند.

در تحقیق حاضر سعی خواهیم کرد تا از طریق برقراری پیوند میان معضلات کنونی نظام وظیفه عمومی برای جامعه و نظام اسلامی، در وهله اول به ایضاح مفهومی و طرح روشن چالش‌های سربازی بپردازیم و سپس نسبت به ارائه پیشنهادهایی برآمده از بسترهای فرهنگ دینی و ملی برای بهبود مسائل سربازی اقدام کنیم.

مسائل اجتماعی ناشی از صورت کنونی خدمت وظیفه عمومی در ایران

دوران خدمت وظیفه عمومی که از آن اصطلاحاً به دوران سربازی یاد می‌شود، یکی از چالشی‌ترین و حساس‌ترین مقاطع جوانی به لحاظ شکل‌گیری مسائل و معضلات حوزه جوانان محسوب می‌شود. به همین جهت لازم است مسائل اجتماعی سربازی را از منظرهای متفاوت مورد بررسی قرار دهیم تا تصویر روشن‌تری از سربازی و مسائل اجتماعی پیرامونش به دست آوریم.

۱. سربازی از منظر جوانان به عنوان مخاطبان اصلی^۱

«شرایط روحی، روانی دوران جوانی، وجود روحیه جسارت، آرمان‌خواهی، شور و جنب‌وجوش، پرسش‌گری و همچنین میل به آزادی و آزادگی، زمینه‌ساز عدم آمادگی لازم جوانان برای پذیرش رضامندانه خدمت سربازی اجباری است. به تبع همین روحيات، بسیاری از جوانان مشمول، خدمت نظام وظیفه عمومی را پدیده‌ای اجباری و محدودکننده می‌دانند و سربازی در منظر اغلب جوانان مانعی برای ادامه تحصیلات، ازدواج و اشتغال و در نهایت جهت‌یابی برای ساماندهی زندگی است» (ترابی، ۱۳۸۴: ۶).

۱. پیشاپیش باید توجه داشت که همه خواست‌ها و تمایلات جوانان از مقوله سربازی، به منزله خواسته‌های طبیعی و حقیقی که از مقتضیات سن و سال جوانی هستند، به حساب نمی‌آیند، بلکه بخشی از این تمایلات تحت تأثیر ویژگی‌های عام فرهنگ جوانی که به تأسی از فرهنگ غرب و دنیای مدرن وارد فرهنگ ملی ما شده‌اند، شکل گرفته است (برای توضیح بیشتر در مفهوم فرهنگ جوانی بر ساخته نگاه کنید به: اسماعیل فراهانی، ملاحظات سیاستگذاری جوانان؛ مفهوم جوانی، دفتر مطالعات فرهنگی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بهمن‌ماه ۱۳۹۰).

با این وصف، سربازی و خدمت نظام وظیفه برای جوانان، نگرش‌ها و ابعاد منفی زیر را در پی دارد:

- از بین رفتن بخشی از سال‌های زندگی و فرصت‌های طلایی جوانی برای رشد و ترقی،
- مانعی برای ازدواج، اشتغال و ساماندهی زندگی اجتماعی،

- ابهام و نگرانی از چگونگی انجام خدمت، محل خدمت و حوادث احتمالی دوره سربازی،

- محدود شدن فرصت‌های تحصیل،

- تصرف حکومت و دولت در حق انتخاب و مسیر زندگی،

- احساس حقارت و پذیرش جایگاه اجتماعی پایین در جامعه.

با توجه به مجموعه شرایط فوق می‌توان از تبدیل سربازی از یک وظیفه عمومی

به مانعی بازدارنده در منظر جوانان یاد کرد (ر.ک: شریفی، ۱۳۸۱: ۸۲).

۲. سربازی از منظر خانواده‌ها به عنوان یکی از پایه‌ای‌ترین عناصر نظام

اجتماعی

هرچند نگرشی واحد بر نحوه نگاه خانواده‌های ایرانی به پدیده سربازی وجود ندارد، اما آنچه که اکثریت قریب به اتفاق خانواده‌ها روی آن اشتراک دارند، پذیرش مقطع سربازی در حکم یک نقطه کانونی و مفصلی است که دوران نوجوانی و جوانی را به بزرگسالی وصل می‌کند. از این رو غالب آنها پایان سربازی را مقدمه فراهم ساختن امکان ازدواج، دادن امتیازهایی در جهت راه‌اندازی کسب‌وکار و نیز سپردن مسئولیت‌های بیشتر خانوادگی و اجتماعی به فرزندان ذکور خود قرار می‌دهند (فرهی

بوزنجانی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۰۲). برای گروه‌هایی از خانواده‌های ایرانی دوره سربازی توأم با «کسب مردانگی» برای فرزندان پسر است.^۱

اگرچه به دلیل پیچیدگی روابط احساسی میان خانواده و فرزندان، جدایی آنها از خانواده امری سخت تلقی می‌گردد، اما نگاه از سر نگرانی به فرزندان که به انجام خدمت سربازی پشت می‌کنند، به‌عنوان یک محرک برای ترک نکردن سربازی از جانب جوانان عمل می‌نماید، البته در سال‌های اخیر با تغییر در ساخت اجتماعی خانواده‌های ایرانی و نزدیک شدن آنها به الگوی ارزشی خانواده‌های هسته‌ای، به‌ویژه در میان خانواده‌های طبقه متوسط و مرفه که به‌لحاظ سبک زندگی، مدرن رفتار می‌کنند و نیز با سیطره ارزش تحصیل در میان خانواده‌ها و جوانان ایرانی و نیز رواج پدیده مدرک‌گرایی و کسب پرستیژ اجتماعی از طریق تحصیلات دانشگاهی، تاحدی از این ویژگی سربازی به‌عنوان یک مناسک گذار به بزرگسالی کاسته شده است. همین امر باعث شده است که بخشی از خانواده‌ها به‌دنبال روش‌هایی برای عدم اعزام فرزندان خویش به خدمت وظیفه باشند (نظری‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰: ۶۶-۶۷).

ازجمله این روش‌ها می‌توان به تلاش برای معافیت پزشکی، تهیه مدارک و اسنادی که باعث سایر معافیت‌ها می‌شود، تلاش برای قبولی در مراکز آموزشی عالی نظیر دانشگاه‌ها یا ادامه تحصیل در حوزه‌ها برای کسب معافیت تحصیلی، فرستادن فرزندان به خارج از کشور به بهانه تحصیل و خرید خدمت در سال‌های گذشته اشاره کرد.

۱. این نگرش که در استبداد رضاخان ریشه دارد، پذیرش ظلم بوروکراسی ارتش، کرنش در برابر ظالم، پذیرش تحقیر و... را که نوعی اجتماعی شدن در فضای استبداد است، مترادف «مرد شدن» می‌شمارد (ر. ک: جعفری، ۱۳۸۶: ۱۷۹).

یکی از دغدغه‌های برخی خانواده‌ها در رابطه با سربازی، حاد شدن وضعیت معیشتی و رفاهی خود و فرزندانشان است. «با توجه به پرداخت هزینه اندک از سوی نیروهای مسلح به مشمولان در دوران خدمت نظام وظیفه، بخشی از مشمولان که از خانواده‌های بی‌بضاعت و محروم جامعه یا از زمره مشمولان متأهل هستند، برای تأمین هزینه‌های اقتصادی خویش دچار چالش‌ها و مشکلات می‌شوند. از جهت دیگر برخی از جوانان نقش کمک اقتصادی برای خانوار خویش ایفا می‌کنند که با توجه به جدایی جوانان به مدت دو سال از خانواده‌ها، هزینه‌های جدیدی برای خانواده‌ها در ارتباط با سربازی تحمیل می‌شود. نگرانی از وضعیت جسمانی و رفاهی (اعم از بهداشت، سلامت، آسایش روحی و روانی) در طول دوران سربازی از دیگر دغدغه‌های مهم خانواده‌ها برای خدمت وظیفه است» (ترابی، ۱۳۸۴: ۱۲).

تهدیدهای خدمت وظیفه از نگاه خانواده‌ها را می‌توان به شرح زیر دانست:

۱. دوری فرزندان از کانون خانواده و احتمال بروز آسیب‌های اجتماعی نظیر اعتیاد و سایر انحرافات،
 ۲. فشار مالی ناشی از تأمین مالی سرباز و قطع کمک‌های فرزند به خانواده در خانواده‌های محروم،
 ۳. نگرانی از وضع معیشتی و رفاهی فرزند در طول خدمت.
- شاید تنها فرصت خدمت وظیفه از نگاه خانواده‌ها مربوط به «ایجاد روحیه مسئولیت‌پذیری در فرزندان» و «رفع یکی از موانع مهم اشتغال و ازدواج» باشد. لذا با توجه به مجموعه شرایط فوق می‌توان از تبدیل سربازی به یک مقطع مبهم در منظر خانواده‌ها یاد کرد.

۳. سربازی از منظر تحقق اهداف نهادی

نهادهای مجموعه‌ای از اشکال یا ساخت‌های اجتماعی هستند که به وسیله قانون یا عرف و عادت ساخته و پرداخته شده و دارای سه مؤلفه اهداف، کارکردها و ضرورت هستند (شریفی، ۱۳۸۱: ۷۶ - ۷۷). مهمترین اهداف نهاد سربازی در ایران را می‌توان به دو بخش اهداف نظامی و اهداف تربیتی تقسیم کرد (ر.ک: نظری‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰: ۶۱).

۳-۱. سربازی و تکالیف نظامی

درباره تحقق اهداف نظامی ابهاماتی وجود دارد که شایسته است نیروهای نظامی در این مورد تحقیق کرده و جامعه را در این زمینه اقناع نمایند. برخی از ابهامات موجود در این زمینه عبارت است از:

- الف) **عدم آشنایی کافی سربازان با مسئولیت‌ها و تکنولوژی‌های مورد استفاده در نیروهای نظامی:** با پیشرفت تمدن مدرن و پیچیده‌تر شدن فعالیت‌های نیروهای نظامی، اشتغال به امور نظامی مستلزم فراگیری مهارت‌های گسترده و به‌روزی می‌باشد که در دوره کوتاه‌مدت سربازی امکان آموزش آن به سربازان ممکن نیست. به‌عبارت دیگر اختراع و تولید سلاح‌ها و تجهیزات نظامی جدید، سبب شده است که امروزه تنها افراد متخصص در رزم و آگاه به فناوری‌های روز بتوانند از عهده وظایف سربازی در میدان نبرد برآیند (نظری‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰: ۶۶).
- ب) **ناکارآمدی، عدم تخصیص بهینه و به‌کارگیری سربازان در مشاغل**

غیرمرتبط با تخصصشان نظیر مشاغل خدماتی: به دلیل حجم وسیع سازمان اداری و بوروکراسی نهادهای نظامی در ایران، این سازمان‌ها ناچار هستند برای پر کردن جایگاه شغلی پرشمار خویش از سربازان وظیفه استفاده کنند که این امر تبعاتی نظیر کاهش بهره‌وری سربازان و نیز احساس ناخرسندی و عدم رضایت در بین جوانان سرباز را در پی دارد (نظری‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰: ۷۲).

(ج) بار مالی و هزینه‌های زیاد به‌کارگیری سربازان ناآزموده در نیروهای مسلح: امروزه در ایران، برخی - با نوعی بدبینی - مخالفت نیروهای نظامی با حذف خدمت وظیفه عمومی را به شرایط ذیل نسبت می‌دهند:

۱. عادت نیروهای نظامی به وضعیت کنونی و دشواری پذیرش تغییر،
۲. گسترش سازوکارهای اداری مرتبط با نیروهای وظیفه به نحوی که حاشیه (نیروهای کادر درگیر در جذب، آموزش، پشتیبانی و خدمت‌رسانی به نیروهای وظیفه) در مقایسه با متن (خدماتی که نیروهای وظیفه در عمل، انجام می‌دهند) از حجم بالایی برخوردار شده و حذف آن را دشوارتر نموده است،
۳. گردش مالی و منافع مادی ناشی از سیستم فعلی جذب نیروهای وظیفه برای نهادهای نظامی (ر. ک: دری نوگورانی، ۱۳۸۰) [البته این گزارش به دلیل بی‌اطلاعی از چند و چون ادعاهای فوق از ورود به آنها پرهیز می‌کند، اما آنچه مسلم است «عامل اصلی در انتخاب سازماندهی دفاعی مطلوب، کم‌هزینه بودن آن نیست، بلکه کارآمد بودن آن است» (همان: ۳۶)].

۲-۳. سربازی و هویت اجتماعی

نهادهای اجتماعی در هر جامعه‌ای به وجود می‌آیند تا با انتقال ارزش‌ها، باورها و هنجارها و نیز تأمین نیازهای حیاتی، بقا و تداوم حیات آن جامعه را میسر نمایند. نهاد سربازی نیز از این امر مستثنا نیست.^۱ بخش‌ها و گروه‌های مختلف جامعه ایران در طول سال‌های پهلوی اول و دوم وارد ارتش و نظام وظیفه می‌شدند تا شیوه زیست تجدزده را بیاموزند. ارتش در دوره پهلوی راه و رسم و از آن مهمتر میل و خواست برای تغییر نوع زندگی را به اقشار مختلف جامعه ایران القا می‌کرد. برای نسل جوانی که هر ساله به زیر پرچم خوانده می‌شدند، ارزش‌های مصرف‌گرایی، شهرگرایی، لذت‌گرایی، وطن‌خواهی، شاه‌دوستی و باورهایی نظیر احترام به قانون، نظافت و... ترویج می‌شد.^۲

اینکه چقدر این نهاد در انتقال ارزشی و هنجاری خود، موفق بوده است، نیازمند یک تحقیق مجزای تاریخی است (هرچند که ظهور انقلاب اسلامی نشان داد این نهاد و نهادهای مشابه آن، هیچ‌گاه در جامعه ایران توفیق کامل نیافتند) اما آنچه که برای محققین

۱. تأمل در سیر تاریخی ورود سربازی به ایران نیز نشان می‌دهد که اتفاقاً این کارکردها منتج شده از نظام وظیفه عمومی و ارتش که در دنیای غرب، جنبه تبعی و ناخودآگاه داشتند، در کشور ما جزء اهداف اصلی و اولی تأسیس‌شان به‌شمار می‌رفته‌اند. ارتش رضاخانی با تکیه بر سربازگیری عمومی تأسیس می‌شود تا بخشی از پروژه مدرن‌سازی و انتظام‌بخشی به نظم نوین وارداتی جامعه ایران باشد و پس از آن است که جنبه نظامی اهمیت پیدا می‌کند که البته آن هم در شهریورماه ۱۳۲۰ و حمله متفقین ناکارآمد نشان می‌دهد (ر. ک: پسیان و معتصد، ۱۳۸۲).

۲. شاید بتوان دستاوردهای تربیتی خدمت اجباری در دوره پهلوی را به:

۱. رفتارهای همسو با روش‌های زندگی غربی (نظیر تراشیدن ریش)،

۲. رفتارهای همسو با اقتضائات جسمی دوره جوانی (نظیر آشنا نمودن سربازان با هنرهای غربی محرک

شبهوت مثلاً از طریق بردن سربازان نمونه به سینما و رقص) خلاصه کرد (ر. ک: جعفری، ۱۳۸۶).

و پژوهشگران علوم اجتماعی محرز شده است، تثبیت جایگاه نهادی سربازی و ارتش به‌عنوان یکی از پایگاه‌های اجتماعی در جامعه‌پذیر کردن جوانان و شهروندان ایرانی است (ر.ک: وثوقی و نیک‌خلق، ۱۳۷۶: ۱۵۲). از این رو، باید به دوران سربازی در جامعه ایران، در کنار نهادهایی نظیر خانواده، مدرسه و نظام آموزش عالی و نیز به‌عنوان آخرین گلوگاه اجتماعی شدن و انتقال ارزش‌های فرهنگ بومی نگریسته شود.

برای آسیب‌شناسی دوران سربازی باید به بررسی وظایف و کارکردهای هویتی آن و نیز آسیب‌هایی که از جانب این نهاد بر جامعه عارض می‌شود، پرداخت.

الف) اخلال در فرآیند نظم‌پذیری: گروه‌هایی از خانواده‌ها، جوانان و دیگر اعضای جامعه به‌طور نانوشت‌های پذیرفته‌اند که سربازی محل آموزش نظم و انضباط به فرزندان ذکور جامعه و آماده شدن آنها برای قبول سایر نقش‌هاست.^۱ بسیاری از پسران در جامعه ما با ورود به مرحله سربازی یکی از گام‌های نهایی برای تکوین شخصیت اجتماعی‌شان را برمی‌دارند؛ تا جایی که سربازی برای برخی از جوانان، شروع استقلال ایشان از خانواده و پذیرش آنها به‌عنوان هویتی متمایز و مستقل تلقی می‌شود. در واقع، سربازی بخشی از فرآیند اجتماعی شدن جوانان و جذب آنها در جامعه بزرگتر محسوب می‌شود، اما آنچه نظم‌پذیری در سربازی را با بحران مواجه می‌سازد و به‌تبع آن مشکلاتی را برای جوانان پدیدار می‌کند، این است که این نظم‌پذیری با مختصات خشک و گاهاً غیرمنطقی و در قالب یک سازمان نظامی صورت می‌پذیرد (ر.ک: شریفی، ۱۳۸۱: ۷۲).

۱. از این مسئله در زبان روزمره با عباراتی نظیر «آدم شدن» و «پخته شدن» به‌عنوان یکی از نتایج خدمت سربازی یاد می‌شود. این نگاه در مواقعی که والدین به‌دلیل گسترش رفاه و آنچه افواه عمومی، فرزندسالاری می‌خوانند، در تربیت فرزندان خصوصاً از جهت ساعات خواب و بیداری، پرخوری و تن‌پروری، بی‌کاری و خوشگذرانی و... دچار مشکل می‌شوند، شدت بیشتری پیدا می‌کند (ر.ک: شریفی، ۱۳۸۱: ۷۹).

۷۶). اما ویژگی‌های یک سازمان نظامی چیست که برای جوانان سرباز مسئله‌ساز می‌شود؟

در سازمان نظامی، ساختار روابط، عمودی و از بالا به پایین است. فرمان از بالا صادر می‌شود؛ نیازی به توجیه افراد رده‌های پایین وجود ندارد؛ کسی حق سؤال درباره چرایی فرمان ندارد و... به همین منوال، در دوران سربازی که افراد وارد این سیستم می‌شوند، می‌بینیم جهت رسیدن به بالاترین درجه از نظم و هماهنگی، آزادی افراد به حداقل می‌رسد. نوع پوشش، ساعت خواب، بیداری، غذا خوردن و... همه براساس یک برنامه از پیش تعیین شده است که فرد هیچ حقی برای پرسش و هیچ اختیاری در تغییر و اعتراض به آن ندارد و در صورت تخطی با ابزار تنبیه مواجه می‌شود. همه اینها انجام می‌شود تا افراد منضبط شوند. یعنی به خاطر تکرار و عادت بتوان اطاعت آنها را به صورت سریع و حتی غیرارادی به دست آورد (مرادی، ۱۳۹۰: ۱۰).

از سوی دیگر، سلسله‌مراتب در سازمان نظامی^۱ به صورت هرمی است که سرباز در پایین‌ترین نقطه آن قرار دارد. این شرایط تحقیر شده سازمانی سرباز با اقداماتی نظیر سپردن مشاغل دون پایه و غیررزمی و نیز خدماتی تشدید می‌شود. در واقع، جوانان در سربازی با نظم‌های وارداتی و خردکننده روبرو هستند که برخلاف ویژگی آزادی و آرمان‌گرایی سال‌های جوانی و همچنین نظام ارزشی اسلامی جامعه که بر استقلال شخصیت و عزت نفس انسانی استوار است، بر فرمانبرداری و پذیرش نظم برای نظم (که یکی از ویژگی‌های نهادها و جوامع سکولار است) تأکید دارد.^۲

۱. به نوعی کامل‌ترین و شاید نزدیک‌ترین نوع سازمان به نمونه ایدئال (Ideal Type) سازمان‌های بوروکراتیک است.

۲. نگاه کنید به: علیرضا پناهیان، «باید علیه ساختارهای مدرن قیام کنیم!»، ماهنامه پنجره، شماره ۱۴۹، ص ۵۷.

«تأکید بر جامعه‌پذیری افراطی و سخت‌گیری‌های بعضاً غیرمنطقی، زمینه‌ساز تخریب شخصیتی سربازان می‌شود و آنان از همان گام‌های نخستین ورود به نیروهای مسلح متوجه می‌شوند که پایین‌ترین و ضعیف‌ترین رده نیروهای انسانی هستند که در طی دو سال بدون چون و چرا و تحت هر شرایطی باید به خدمت سربازی اشتغال داشته باشند. در محیط‌های خدمتی، نیز کمابیش چنین فرهنگی حاکم است و این خرده‌فرهنگ‌ها و هنجارهای رفتاری ویژه آن زمینه‌ساز روابط ناعادلانه‌ای میان سربازان و عناصر مافوق آنها می‌شود، البته تلاش‌های انجام شده در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی مبنی بر حفظ کرامت و شخصیت سربازان تاحدودی از بحرانی بودن این پدیده کاسته است؛ اما کماکان چارچوب‌های رفتاری و هنجاری مسلط در نظام وظیفه از همان قواعد انضباطی کهنه و ناکارآمد پیروی می‌کنند» (ترابی، ۱۳۸۴: ۱۱).

بنابراین، هرچند در نظام ارزشی که از اسلام، قانون اساسی و رهنمودهای امام خمینی (ره) اخذ شده بر جایگاه والای سرباز و سربازی تأکید شده است، اما از آنجایی که نهاد بوروکراسی نظامی هنوز تا حد بسیاری از نهادهای مدرن و تجدیدی که در دوره پهلوی وارد ایران شده، متأثر است؛ همچنان روابط و ساختارهای اداری نیروهای نظامی متناسب با این نظام ارزشی شکل نگرفته است و همین امر فشار اجتماعی و روانی زیادی را برای سربازان شاغل در آنها به دنبال دارد.

باید توجه داشت که همه فرآیند اجتماعی شدن جوانان در خدمت سربازی، محصول محیط نظامی و ساختار بوروکراتیک آن نیست. منابع دیگری نیز در این امر دخالت دارند. گروه‌های غیررسمی، نظیر گروه‌های دوستانه و گروه‌های قومیتی از دیگر عوامل جامعه‌پذیری جوانان در نظام وظیفه به‌شمار می‌آیند. این گروه‌ها غالباً با ایفای نقش

به صورت موازی، رقیبی برای چارچوب نظم و انضباط محیط نظامی به شمار می‌آیند. این تضاد انواع نظم‌پذیری و قواعد رسمی و غیررسمی در محیط‌های سربازی، یکی از مهمترین مسائلی است که به شکل‌گیری چالش‌هایی نظیر بزهکاری سربازان می‌انجامد. مجموع این شرایط که از نحوه تعامل نظام وظیفه و جامعه ذکر شد، سبب شده است که هویت اجتماعی سرباز در ایران، هویتی شکست‌خورده، فاقد انسجام و دارای وجهه ناخوشایند برای جوانان به‌نظر برسد. اگرچه آسیب‌ها و تهدیدهای اجتماعی که عدم پذیرش اجتماعی دوران سربازی به دنبال دارد، بسیار گسترده است، اما شایع‌ترین آنها که هر ساله ذهن بسیاری از مسئولین و خانواده‌ها را به‌خود مشغول داشته است، ترک محل خدمت از سوی سربازان و یا «فرار از خدمت» است.^۱ با توجه

۱. مطالعات و بررسی‌های انجام شده در سازمان قضایی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد که در سال ۱۳۷۸ شایع‌ترین تخلف و جرم در رابطه با سربازان، پدیده فرار از خدمت بوده است. براساس پژوهش مزبور، یکی از مؤلفه‌های مهم و اصلی تأثیرگذار بر فرار از خدمت سربازان، کمبود و کاستی عزت نفس میان آنان است، البته لازم به‌ذکر است که در شیوع و گسترش مسئله فرار از خدمت، متغیرهای دیگری نیز تأثیرگذار بوده‌اند که در اغلب پژوهش‌های انجام شده در نیروهای مسلح به آنها اشارت رفته است، متغیرهایی مانند:

- سخت‌گیری غیرمنطقی و بیش از حد در مورد سربازان،
 - وجود تبعیض‌های ناروا در بهره‌جویی از امکانات خدمتی در دوران سربازی،
 - عدم تحویل به‌موقع و کامل جیره غذایی سربازان،
 - برخورد‌های انضباطی و تنبیهی نامناسب و سلیقه‌ای،
 - استرس و تنش‌های محیط‌های خدمتی و فشارهای روانی ناشی از آن (ترابی، ۱۳۸۴: ۱۴).
- در پژوهش پیمایشی دیگری که در سازمان قضایی نیروهای مسلح در رابطه با پدیده فرار از خدمت سربازان انجام یافته است، سه متغیر ذیل به‌عنوان مهمترین عوامل دخیل در تکوین پدیده فرار از خدمت تلقی شده است:
- دوری از خانواده،
 - بُعد مسافت میان محل سکونت و محل خدمت،
 - مشکلات اقتصادی سربازان (همان).

به مجموعه شرایط فوق می‌توان از تبدیل سربازی از یک مرحله مهم در فرآیند اجتماعی شدن به یک مقطع آسیب‌زا یاد کرد.

ب) ناکارآمدی در انتقال ارزش‌ها و هنجارهای انقلاب اسلامی به سربازان:

درحالی که توجه به آرا و اندیشه‌های امام خمینی (ره) و رهبر انقلاب اسلامی نشان می‌دهد که سربازی یکی از پایگاه‌های انتقال ارزش‌های نظام به جوانان می‌باشد،^۱ در عمل توفیقی در این زمینه حاصل نشده است. علت این نقیصه آن است که عرف رفتاری و هنجاری رایج در بسیاری از شاغلین نیروهای مسلح هنوز متأثر از عرف گذشته است و در آموزش سربازان به‌جای تأکید بر مفاهیم برآمده از انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، همچون جهاد و شهادت در دوران سربازی، بر مفاهیمی نظیر نظم و

براساس نتایج حاصله از پژوهش دیگری که تحت عنوان «عوامل مؤثر بر خوشایندسازی محیط خدمتی سربازان» انجام یافته است، مشخص شده است که عوامل مؤثر بر خوشایندی محیط خدمتی، زمینه‌ساز کاهش جرائم و تخلفات سربازان مانند فرار از خدمت آنان است. دقت نظر در نتایج حاصله از پژوهش مزبور نشان می‌دهد که:

۱. امکانات رفاهی محیط‌های خدمتی،
۲. ویژگی‌های خدمتی فرد،
۳. نحوه رفتار و برخورد با سربازان،
۴. وضعیت فرهنگی محل خدمت،
۵. نحوه توجه به سربازان،
۶. امکان رابطه سرباز با خانواده‌اش در دوران خدمت به‌طور چشمگیری بر مطلوبیت سربازی تأثیرگذار است (ترابی، ۱۳۸۴: ۱۲).

۱. امام خمینی (ره) اهمیت این پایگاه را در انتقال ارزش‌ها این‌گونه تبیین می‌نماید: «دوران خدمت نظامی برای جوانان کشور بهترین فرصت و مناسبتی است که نظام و ارتش و مسئولین عقیدتی - سیاسی می‌توانند از آن استفاده کنند و جوانان عزیز و غیور را با بهترین روش‌های دفاعی اعم از تجربی و علمی یا اعتقادی بارور سازند که برای همیشه و تا آخر عمر، سرباز و مدافع اسلام و میهن اسلامی باشند».

نگاه کنید به: صحیفه امام؛ پیام به ملت ایران و نیروهای مسلح (تجلیل از نیروهای مسلح ارتش)، جلد ۲۱، ص ۳۵۵.

تشریفات و تبعیت بی‌چون و چرا از مافوق تأکید می‌شود (عبارت «ارتش چرا ندارد»، مشهورترین گزاره مشروعیت‌بخش رویکرد مذکور است).

علل محقق نشدن «رشد فردی - ایمانی» در نیروهای وظیفه (و به عبارت دیگر، ناکامی سربازی در جامعه‌پذیری نیروهای وظیفه) را می‌توان به چند عامل نسبت داد:

- ناکارآمدی کلاس‌های عقیدتی اجباری

برخی از دلایل این ناکارآمدی به شرح ذیل است:

۱. موضوعات مطروحه که عمدتاً تکرار مباحث دینی و معارف آموزش و پرورش و آموزش عالی هستند،

۲. مسائل موجود که عمدتاً ارتباط چندانی با موضوعات روز و سؤالات ذهنی سربازان ندارد،

۳. شیوه استدلال که عمدتاً متناسب با منطق نیروهای نظامی یعنی ممنوعیت پرسش از چرایی و اعتماد به صحت گفته مافوق است (ر.ک: شریفی، ۱۳۸۱: ۸۱).

- همراهی آموزش‌های عقیدتی با اجبار و احساس مورد ظلم قرار گرفتن

خدمت سربازی دارای پیچیدگی‌های فراوانی است که عدم دسترسی محقق به میدان پژوهش، اظهارنظر درباره آنها را دشوار نموده است. به عنوان مثال، احساس مورد ظلم واقع شدن، از طریق احساس دلتنگی نسبت به خانواده و دوستان تشدید نیز می‌شود. این حالت هنگامی که با برخوردهای تند، سخت‌گیرانه و غیراخلاقی نیرو یا نیروهای کادر مواجه شود، عملاً به ضد خود تبدیل شده و فرد را تشویق به ضدیت و دشمنی با آموزه‌های مورد نظر می‌نماید (همان).

۴. سربازی از منظر تبعات اجتماعی

۴-۱. تأخیر در ازدواج

یکی از مسائل پیرامون نظام وظیفه عمومی که به‌طور مستقیم بر روی پیدایش آسیب‌های اجتماعی دوره جوانی اثر می‌گذارد، تأثیر نامطلوب سربازی در زمینه تشکیل خانواده و ازدواج جوانان است (دری نوگورانی، ۱۳۸۰: ۲۰). در سال‌های اخیر با گسترش نظام آموزش عالی و افزایش شمار دانشجویان، این تأخیر تشدید شده است. آمارها نیز با صحنه گذاشتن بر این روند، کاهش شمار مشمولان دیپلم و زیر دیپلم و افزایش صعودی مشمولان با تحصیلات عالی را نشان می‌دهد.^۱ تداوم این روند در صورت عدم تغییر فرهنگ ازدواج در خانواده‌های ایرانی و نیز تغییر نیافتن شرایط نظام وظیفه، به روند افزایش سن ازدواج و تأخیر در آن دامن خواهد زد که این روند نامطلوب به آسیب‌های دیگر نظیر تشدید بحران جنسی در جامعه منجر خواهد شد.^۲

نظر به اهمیت این موضوع در ماده (۷) قانون تسهیل ازدواج جوانان آمده است: «به‌منظور رفع موانعی که باعث تأخیر ازدواج می‌گردد و تشویق و ترغیب جوانان به ازدواج و تشکیل خانواده، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح مکلف است پس از موافقت فرمانده کل نیروهای مسلح اقدامات ذیل را انجام دهد:

- تعیین محل خدمت سربازان متأهل در نزدیک‌ترین پادگان و مرکز نظامی محل سکونت.

۱. برای مطالعه وضعیت مشمولان در سال‌های آتی نگاه کنید به: چشم‌انداز کمی و کیفی مشمولان نظام وظیفه در طی سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۴۰۰، عبدالرضا مسلمی، دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های سیاسی، آبان ۱۳۸۲.

۲. لازم به‌ذکر است حتی جوانانی که می‌توانند از پس این شرایط ساختاری برآیند و موفق به تشکیل خانواده و ازدواج شوند، با محرومیت‌های مضاعفی از جانب جامعه و سازمان‌های نظامی، از قبیل تنگنای معیشتی مواجه می‌شوند.

- پرداخت مستمری به میزان حداقل دو برابر سربازان مجرد به سربازان متأهل که میزان افزایش مستمری متأهلین از محل صندوق اندوخته ازدواج جوانان تأمین می‌گردد»^۱.

اجرای این قانون نیز به دلیل عدم تشکیل «صندوق اندوخته ازدواج جوانان» و عدم جایگزینی آن با صندوق تشکیل شده «مهر امام رضا (ع)» در متن قانون از یکسو به صورت محدود و تاحدودی سلیقه‌ای به اجرا درآمده است و ازسوی دیگر، نتوانسته است، تأثیر جدی در حل مسائل موجود داشته باشد.

۲-۴. عدم تناسب خدمت وظیفه عمومی با سایر فرآیندهای اجتماعی و ایجاد نارضایتی عمومی

یکی از مهمترین مشکلات نظام وظیفه عمومی در شرایط کنونی و آینده نزدیک، عدم تناسب آن با توسعه کمی نظام آموزش عالی است. این ناهماهنگی خود را به دو صورت کلی نشان داده است:

- کاهش سربازان دیپلم وظیفه؛ که مهمترین و کلیدی‌ترین وظایف سربازی نظیر نگهبانی و پاسداری را برعهده دارند.

- عدم تخصیص بهینه نیروهای متخصص و تحصیلکرده در جایگاه‌های سازمانی مناسب.

همین دو پدیده کافی است، تا مسائل اجتماعی مهمی چون نارضایتی، اجتماعی

۱. قانون مذکور مشتمل بر ۱۲ ماده و ۴ تبصره در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ ۲۷ آذرماه ۱۳۸۴ مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۴/۱۰/۷ به تأیید شورای نگهبان رسیده است.

شدن منفی^۱، فرار از خدمت، غیبت و مسائلی از این دست در میان مشمولین وظیفه تحصیلکرده تشدید شده و نیز به توانایی‌ها، قابلیت‌ها و وظایف سازمان‌های نظامی به خصوص در مشاغلی نظیر پاسداری لطمه وارد شود.

براساس مطالعات جمعیت‌شناختی، بالاترین میزان زادوولد و در نتیجه بالاترین حجم جمعیت جوان در سال‌های اخیر را متولدین دهه ۱۳۶۰ شمسی تشکیل داده‌اند. در نقطه مقابل، دولت جمهوری اسلامی نیز در سال‌های ورود این گروه به پشت کنکور (رقابت برای ورود به دانشگاه) برای پاسخگویی به سیل تمایل جامعه به تحصیلات دانشگاهی درصدد برآمد، تا حجم انبوهی از ظرفیت را در سطح آموزش عالی فعال نماید، اما این ظرفیت‌سازی برای دوره زمانی حاضر یعنی نسل متولدین دهه ۱۳۷۰ که در آن کاهش و افت جمعیت نسبت به دوره گذشته را شاهد بودیم، بحران بزرگی را نوید می‌دهد. چراکه ظرفیت دانشگاه‌ها، از میزان تقاضا برای ورود متولدین دهه ۱۳۷۰ به دانشگاه‌ها، پیشی گرفته است و در واقع هم‌اکنون تمام افراد نکور امکان بالقوه دریافت مدرک کارشناسی را دارا هستند.

از سوی دیگر، اعمال سیاست‌های تشویقی پنهان و آشکار به تحصیلکردگان همچون اعطای درجه بالاتر، کاهش طول دوره خدمت، انجام کارهای آسان‌تر و دفتری و... بسیاری از جوانان را ترغیب کرده است که تا پیش از ورود به دوران

۱. کاربرد عباراتی نظیر «پیچاندن»، «دو در کردن» و... که همگی به «از زیر بار مسئولیت فرار کردن» بار مثبت داده و آن را مشروع و نشانه زرنگی می‌شناسد، «قلیان و سیگار کشیدن دسته‌جمعی» و «شوخی‌های جنسی» که با عبارت «کسی که سربازی می‌رود یا سیگاری می‌شود یا...» که تبدیل به نوعی شوخی رایج میان سربازان شده است، کاربرد عباراتی نظیر «هتل...»، «روی درب پادگان... نوشته است خر بیا، آدم برو» و... از مهمترین مصادیق «اجتماعی شدن منفی» به‌شمار می‌رود.

سربازی حداقل یکی از دوره‌های تحصیلات دانشگاهی را سپری کنند. از این رو در سال‌های آتی نیروهای مسلح با تعداد پرشماری از مضمولین وظیفه تحصیلکرده روبرو هستند که توانایی جذب آنها در مشاغل متناسب با نیازهای سازمانی و تخصصی‌شان را ندارند. ضمن اینکه نیروهای وظیفه دارای تحصیلات عالی به دلیل کسب مدرک تحصیلی، هزینه اجتماعی - اقتصادی بالاتری را برای انجام مأموریت‌هایی چون نگهبانی، پاسداری و مرزبانی به نیروهای مسلح تحمیل خواهند کرد (ر. ک: زلفی‌گل، ۱۳۸۶). در چنین شرایطی بازنگری در سیاست‌های توسعه کمی آموزش عالی و نیز اعمال سیاست‌های تشویقی برای اعزام به خدمت سربازی جوانان در پایان دوران تحصیلات متوسطه می‌تواند در دستور کار قانونگذاران و سیاستگذاران قرار گیرد.

یکی از علل وجود نگرانی از گسترش «نارضایتی تحصیلکردگان از خدمت وظیفه عمومی» اختلاف چشمگیر بازنمایی و منزلت اجتماعی سرباز و دانشجو است. برای جوانانی که در سن اعزام به خدمت وظیفه قرار دارند، انتخاب‌های دیگری نیز وجود دارد، که به نوعی با سربازی رقابت می‌کنند. اما این رقابت هیچگاه یک رقابت برابر نیست. در شرایطی که برای بسیاری از جوانان و خانواده‌ها ارزش تحصیلات دانشگاهی به عنوان یک ارزش غایی، سرنوشت‌ساز و کلیدی مطرح شده است، رفتن به سربازی نوعی تحقیر اجتماعی محسوب می‌شود. مقایسه جایگاه اجتماعی دانشجو و سرباز در جامعه به خوبی می‌تواند گویای این مسئله باشد. این تحقیر هم برای کسانی که از ادامه تحصیلات دانشگاهی بازمانده‌اند (محروم از تجربه فضای دانشجویی) و هم برای فارغ‌التحصیلان سرباز (دانشجویان سابق) وجود دارد. سطح

بالای احترام، منزلت و مقبولیت اجتماعی که افراد جامعه و خانواده‌ها به دانشجویان می‌گذارند، یکی از شاخصه‌های مهم ایجاد این حقارت اجتماعی در بین سربازان است. در این حال، نگاه بیش از حد مثبت به دانشجویان که می‌تواند ناشی از اهمیت علم در جامعه و یا سوءاستفاده جریان‌ات سیاسی از فضای دانشجویی باشد؛ روی دیگر بازنمایی منفی و منزلت اجتماعی پایین سربازان (به‌عنوان عنصری ناتوان از مشارکت در کنش‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و...) است؛ که این اختلاف فاحش نارضایتی سربازان را به‌دنبال دارد. به‌عبارت دیگر، سرباز محروم از موقعیت دانشجویی و فارغ‌التحصیل مشمول، هر دو از موقعیت نامناسب اجتماعی سرباز، شکایت دارند (ر. ک: احمدی‌مقدم، ۱۳۹۰).

در کنار گسترش بی‌ضابطه آموزش عالی، کاهش متولیدین سال‌های دهه ۱۳۷۰ و تداوم روند نزولی آن در دهه‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۰ یکی دیگر از فرآیندهای مؤثر بر آینده سربازی است. چراکه با توجه به روند تغییرات پیش‌بینی شده در تعداد مشمولان بالقوه و بالفعل کشور تا سال ۱۴۰۰ و با احتساب حدود تقریبی جذب مشمول یا به‌عبارت دیگر، تقاضای نیروهای مسلح در سال‌های گذشته (۵۰۰ تا ۵۵۰ هزار نفر)، به‌نظر می‌رسد از سال ۱۳۹۳ شاهد کمبود عرضه مشمولین به نیروهای مسلح باشیم، که این روند تا سال ۱۴۰۰ نیز ادامه خواهد یافت. به‌عبارت دیگر در این سال‌ها تعداد مشمولین (با فرض نیاز سالیانه به بیش از پانصد هزار سرباز) پایین‌تر از نیاز نیروهای مسلح خواهد بود (مسلمی، ۱۳۸۲). این در شرایطی است که امکان افزایش مدت سربازی سقف محدودی دارد و چنانچه برای این معضل چاره‌ای اندیشیده نشود؛ افزایش خدمت وظیفه عمومی نه تنها به حل این معضل کمکی نخواهد

کرد، بلکه باعث ایجاد نارضایتی عمومی نیز خواهد شد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه گفته شد ادامه سربازی به شکل کنونی دارای آثار و پیامدهایی است که باید به دقت مورد مطالعه و ارزیابی قرار گیرند. در این راستا به نظر می‌رسد باید در صورت فعلی خدمت نظام وظیفه بازننگری‌هایی صورت پذیرد تا آن را با شرایط و مقتضیات جامعه امروز هماهنگ سازد. از این منظر، پیشنهادهایی به شرح ذیل قابل طرح است:

۱. کاهش شمار بدنه غیررزمی نیروهای مسلح و به‌روزرسانی سازمان‌های انتظامی و نظامی از لحاظ کیفیت نیروی انسانی.
۲. بررسی الگوهای جایگزین خدمت سربازی با عنایت به مسئله جهاد در اسلام، منطق اقتصادی ارتش مدرن و مواردی از این دست برای بهینه‌سازی خدمت وظیفه عمومی.
۳. ارائه و ایجاد مشوق‌هایی برای ایجاد جذابیت و افزایش کارآیی سربازی در میان جوانان.
۴. توجه به تجربه سایر کشورها با هدف ارائه مدلی بومی و غیرتقلیدی که متناسب با نیازها و اهداف نیروهای مسلح و جامعه اسلامی باشد.
۵. افزایش منزلت و ارتقای جایگاه سربازان در جامعه از طریق فرآیند مطلوب‌سازی خدمت سربازی.
۶. کوچک‌سازی سازمان اداری و خدماتی نیروهای مسلح.

منابع و مآخذ

۱. احمدی‌مقدم (فرمانده نیروی انتظامی)، اسماعیل. سخنرانی در حاشیه سیزدهمین مجمع استانی پیشگیری از وقوع جرم در نیروهای مسلح، به نقل از: سایت تحلیلی خبری عصر ایران، مورخ ۱۳۹۰/۸/۱۰، کد خبری: ۱۸۷۶۵۱، ۱۳۹۰.
۲. آشنا، سیدحسام‌الدین. از سیاست تا فرهنگ، سیاست‌های فرهنگی دولت در ایران (۱۳۲۰-۱۳۰۴)، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۸۸.
۳. پسیان، نجفقلی و خسرو معتضد. از سوادکوه تا ژوهانسبورگ: زندگی رضاشاه پهلوی، تهران، ثالث، چاپ سوم، ۱۳۸۲.
۴. ترابی، یوسف. گزارش «الگوهای سربازی آینده در جمهوری اسلامی ایران»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات سیاسی، شماره مسلسل ۱۳۱۲۲.
۵. ترابی، یوسف. نظام وظیفه عمومی در ایران؛ مسائل و پیشنهادهای، بررسی اجمالی تحولات نظام وظیفه در جهان، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات سیاسی، ۱۳۸۴.
۶. جعفری، عبدالرحیم. در جستجوی صبح، تهران، روزبهان، ۱۳۸۶.
۷. جلیلی کامجو، سیدپرویز و سیدحمید جلیلی کامجو. ارزیابی ابعاد اقتصادی - اجتماعی خدمت سربازی، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۸۶۵، شنبه پنجم اسفندماه، ۱۳۹۱.
۸. دری‌نوگرانی، حسین. «نظریه تحلیل اقتصادی نظام وظیفه عمومی»، سیاست دفاعی، شماره ۳۴، ۱۳۸۰.
۹. زلفی‌گل، محمدعلی. «نظام نخبه‌داری و نخبه‌داری نظامی»، نگرش راهبردی، شماره ۸۸، ۱۳۸۶.
۱۰. شریفی، علی. «خدمت سربازی به‌عنوان نهاد اجتماعی و بررسی کارکردهای آن»، مدیریت نظامی، شماره ۸، ۱۳۸۱.
۱۱. صحیفه امام خمینی (ره).
۱۲. فرهی بوزنجانی، برزو و محمود حسن‌بیگی و مهدی هوشنگی. مطالعه مشکلات رفتاری

کارکنان و وظیفه یک یگان سازمان نظامی، پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، شماره ۳،

۱۳۸۸.

۱۳. قانون خدمت وظیفه عمومی؛ معاونت قوانین و مقررات سازمان وظیفه عمومی ناجا، به نقل

<http://www.police.ir>

از:

۱۴. محمدعلی پور، فریده. گزارش «خلاصه طرح پژوهشی: خدمت وظیفه عمومی»، مرکز

پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات سیاسی، شماره مسلسل ۶۷۸۷، ۱۳۸۲.

۱۵. مرادی، حمیدرضا. سربازی و قواعد زندگی در یک جامعه، مجله هابیل، شماره ۵، خرداد و

تیرماه، ۱۳۹۰.

۱۶. مسلمی، عبدالرضا. چشم‌انداز کمی و کیفی مشمولان نظام وظیفه طی سال‌های ۱۳۸۱ تا

۱۴۰۰، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات سیاسی، ۱۳۸۲.

۱۷. نظری‌زاده، فرهاد، فرزانه میرشاه ولایتی، علی محمد احمدوند و یوسف عبدالملکی.

«آینده‌پژوهی خدمت سربازی در جمهوری اسلامی ایران (روندهای کلان در افق

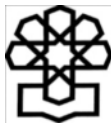
پانزده‌ساله)»، راهبرد دفاعی، ۱۳۹۰.

۱۸. نوده‌فراهانی، اسماعیل. ملاحظات سیاستگذاری فرهنگی جوانان، مفهوم جوانی، مرکز

پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات فرهنگی، گروه جوانان و تربیت بدنی.

۱۹. وثوقی، منصور و علی اکبر نیک‌خلق. مبانی جامعه‌شناسی، تهران، انتشارات خردمند، چاپ

یازدهم، ۱۳۷۶.

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۷۰۸

عنوان گزارش: آسیب‌شناسی فرهنگی - اجتماعی خدمت نظام وظیفه در ایران (۱)

نام دفتر: مطالعات فرهنگی (جوانان و تربیت بدنی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: اسماعیل نوده‌فراهانی، محمد نیازی

ناظر علمی: سینا کلهر

متقاضی: معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. آسیب‌شناسی فرهنگی - اجتماعی

۲. خدمت نظام وظیفه

۳. سربازی

۴. جوانان

۵. جامعه‌پذیری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۳/۱۷